

Terve 3: TerveysttÄ tutkimassa

Luku 3: Terveystden ja sairauden
varhaista historiaa

Primitiivinen aika (1/2)

- **demonologinen sairauskäsitys** = primitiiviset eli alkukantaiset heimot ilmeisesti pitivät sairastumisen syynä demoneja eli pahoja henkiä ja tabujen rikkomista
- sairaus käsitettiin itsenäiseksi olioksi tai esineeksi, joka voi tulla ihmiseen ulkoapäin
- suurimmissa pyyntiyhteisöissä tietäjä, shamaani tai noidaksi valittu henkilö huolehti yhteisön ja yli-luonnollisen maailman välisistä yhteyksistä
- sairauksia ja vammoja parannettiin esim. rituaalein ja uhrimenoin

Primitiivinen aika (2/2)

- syntyivät ensimmäiset käsitykset **tabuista** eli kielle-tyistä asioista, kuten eläimistä ja paikoista, joita oli syytä karttaa
- osa terveyteen liittyvistä käyttäytymistavoista on hyvin vanhoja, esim. likaisen veden ja pilaantuneen ruoan välttäminen sekä kasvien käyttö vaivojen lievittämiseksi
- uskomus pahojen henkien ja yliluonnollisten voimien merkitykseen sairauksien synnyssä ja niiden parantamisessa on säilynyt osittain jopa nykyaikaan saakka

Antiikin lääketiede

- **teogeeninen sairauskäsitys** = sairauksien ajateltiin olevan jumalten lähettämiä rangaistuksia tai ennalta määräämiä kohtaloita
  - sairauksista katsottiin voivan parantua katumalla syntejä tai rukoilemalla
  - vakavasti sairaat saivat usein **stigman** eli häpeällisen leiman ja heidät saatettiin karkottaa yhteisön ulkopuolelle
- **tunnusomaista kiinteä vuorovaikutus** primitiivisten uskomusten ja uusien, järkiperäisten käsitysten välillä
  - filosofia ja rationaalinen ajattelu, kuten pyrkimys sairauksien ymmärtämiseen, kehittyivät
  - tietämys ihmisen anatomiasta lisääntyi
  - kansanomaisia uskomuksia torjuttiin, mutta myös omaksuttiin osaksi omia käsityksiä

Humoraalioppi

- antiikin lääkäreiden käsitys sairauden olemuksesta perustui oppiin ruumiinnesteistä
- terveys rakentui neljän erilaisen nesteen tasa-painosta:
  - keltainen sappi, musta sappi, lima ja veri
- **humoraalipatologia** = ruumiinnesteiden epätasapainosta syntyneiden sairauksien tutkiminen
- hoidon tavoitteena oli palauttaa kehon nesteet tasapainoon esim. kuppauksen avulla
- koki monia muutoksia ja muuttui yhä monimutkaisemmaksi pitkän, yli 2000 vuotta kestäneen, valtakautensa aikana

Lääkäritoiminnan ammatillistuminen

- Euroopassa 400-luvulla eaa., kun katsottiin, että lääkärin taitojen hallinta vaatii erityisen koulutuksen
- antiikin Kreikassa syntyi merkittäviä lääkäriyhteisöjä eli lääkärikouluja, joissa lääketieteellinen tieto välitettiin oppipojille
- lääkärit olivat yleislääkäreitä ja käyttivät hoito-keinoinaan lääkkeitä, suoneniskentää, kirurgiaa ja ohjausta terveelliseen elämäntapaan
- yksityiskohtaisten havaintojen keruun ja sairauden lääketieteellisen ennustamisen merkitys korostui
- jos potilaita ei kyetty auttamaan, katsottiin, että se johtui lääketieteen, ei parantajan taitojen, rajallisuudesta

Miasmateoria (1/2)

- ympäristön vaikutus ihmisten terveyteen oli keskeistä jo antiikin lääketieteellisissä käsityksissä
- vesi oli keskeisin terveyteen vaikuttava ympäristötekijä
  - akveduktien eli vesijohtojärjestelmien rakentaminen Rooman valtakunnassa
  - vedellä huuhdeltavat käymälät ja viemärointi
- jos suuri joukko ihmisiä sairastui samaan aikaan, pääteltiin, että sairastuminen johtuu **miasmasta** eli tauteja aiheuttavaksi muuttuneesta yhteisestä ilmasta
- miasman ajateltiin olevan peräisin seisovasta vedestä ja mätänevistä jätteistä ja syntyvän kaupungeissa ahtaissa ja kurjissa oloissa liasta ja saastasta

Miasmateoria (2/2)

- miasman ajateltiin olevan tunnistettavissa pahan hajun perusteella ja kulkeutuvan tuulten ja sumun mukana alueelta toiselle
- vaikka teoria oli virheellinen, se herätti kysymyksen ympäristön siistiyden merkityksestä
  - alettiin ymmärtää, että sairaudet saattoivat levitä kosketuksen perusteella ja että sairaiden eristämällä voidaan vähentää tautien leviämistä
- usko miasmateoriaan säilyi pitkään, ja sillä tuli olemaan merkittävä vaikutus tautien ehkäisyyn vielä 1800-luvulla

Keskiaika (1/2)

- uskonto tuli jälleen erottamattomaksi osaksi parantamista ja lääkärin tointa
- lääkäri käytti sairauksien määrittämiseen aistejaan ja pitkältä ajalta kertynyttä, myös yliopistojen välittämää kokemustietoa lääkärintyöstä
- kirurgia alkoi kehittyä omaksi alakseen 1100-luvulta lähtien, vaikka edelleen myös monet käsityöläiset, kuten suutarit, suorittivat alkeellisia leikkauksia
- kaupunkien ja valtion hallinnon kehittymisen myötä ensimmäiset terveydenhuollon ammattilaiset laillistettiin Euroopassa keskiajan lopulla

Keskiaika (2/2)

- Eurooppaan perustettiin leprahospitaaleja ja runsaasti muitakin sairaanhoito- ja hoivalaitoksia
- musta surma eli rutto oli yksi tuhoisimmista tartuntataudeista:
  - ajateltiin virheellisesti johtuvan miasmasta, joten sitä torjuttiin esim. kokkoja polttamalla
- yliopistojen synty 1200-luvulla oli merkittävä tapahtuma lääketieteen myöhempää kehitystä ajatellen:
  - akateemisesti koulutettujen lääkärin ammattikunnan syntyminen
  - lääketiede hyötyi muiden alojen kehityksestä

Valistuksen aika (1/2)

- havaintojen, järjen ja tiedon merkitys kasvoi, ja lääkärit alkoivat pitää tautien syynä tartuntoja
- rationaaliseen ajatteluun perustuva valistus pyrki uudistuksiin ja mahdollisti luonnontieteisiin perustuvan lääketieteen nopean kehittymisen
- kehitys oli sidoksissa kaupan yhteyksien laajenemiseen:
  - sekä lääketieteen innovaatiot että kulkutaudit levisivät ympäri maailmaa kauppapurjelaivojen välityksellä
  - Alankomaat nousi Euroopan merkittävimmäksi lääketieteen keskuksi

Valistuksen aika (2/2)

- talouden ja teknologian kehittyminen 1600-luvulla edisti myös lääketieteen kehittymistä:
  - mikroskoopin keksimisen ja käyttöönoton seurauksena yhä enemmän sai kannatusta ajatus, että taudit ovat tarttuvia ja niitä aiheuttavat elolliset mikroskooppiset eliöt
- antiikista periytyneet käsitykset alkoivat väistyä, ja ruumiinavausten perusteella sairauksia alettiin yhdistää havaittuihin muutoksiin elimistössä
  - syntyi **patologinen anatomia**